

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 657.424

*Микитюк П.П.,
д.е.н., професор кафедри менеджменту організацій
та інноваційного підприємництва,
Тернопільський національний економічний університет*

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЦІНОУТВОРЕННЯ В ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Розв'язання проблем підвищення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств будівельної галузі є надзвичайно актуальним завданням в сучасних умовах і багато в чому визначається вдосконаленням системи формулювання вартості й планування капітального будівництва. З переходом вітчизняної економіки на ринкові відносини, значно зросла роль ефективних механізмів оцінки вартості інвестиційно-інноваційних проектів. Передовий світовий досвід показує, що ефективність реалізації проектів та інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств багато в чому визначається якістю розроблення проектно-кошторисної документації, перспективних і поточних планів капітального будівництва на основі економічного обґрунтування показників ефективності проекту. Зменшення будівельних витрат у результаті вдосконалення проектних рішень і технології виробництва стає дедалі помітнішим чинником підвищення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, сприяє вдосконаленню технологічної та відтворювальної структури капітальних інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації, управління, фінансування, оцінки економічної ефективності інноваційних проектів досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як С. Колупаєва, А. Коренний, О. Кузьмін, А. Кутейников, О. Лапко, Д. Львов, І. Макаренко, Б. Патон, С. Покропивний, Й. Петрович, П. Перерва, Я. Плоткін, А. Пригожин, А. Перлакі, А. Савченко, Б. Санто, Б. Твісс, М. Туган-Барановський, В. Терехов, М. Чумаченко, Й. Шумпетер, А. Яковлев, О. Кантаєва, Є. Галушко та ін. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень з цієї проблематики, до теперішнього часу в економічній науці не сформовано чіткого цілісного уявлення про ціноутворення в інвестиційно-інноваційній діяльності підприємства. Існуючі підходи до вирішення даної проблеми, як правило, носять різноспрямований характер і являють собою рекомендації з вирішення окремих питань, пов'язаних з ефективністю інноваційної діяльності. То ж нині існує нагальна потреба в подальшому вивченні інструментарію ціноутворення в інвестиційно-інноваційній діяльності підприємства.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретико-методологічні підходи впливу ціноутворення на ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства на основі оцінки діючих методів ціноутворення в будівництві та зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційно-інноваційний проект (ІІП) – сфера діяльності учасників ринку, спрямована на зміну технічної, економічної або соціальної систем відповідно до окресленої мети, пов'язана з реалізацією капітальних інвестицій – від початку будівництва до закінчення експлуатації об'єкта. У будівництві (інвестиційно-інноваційний проект) – це розв'язання проблеми зі створення нових, реконструкції, технічного переозброєння існуючих комплексів промислових або житлових споруд.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» під інноваційним проектом розуміється комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у т. ч. інвестиційних) щодо створення та реалізації інноваційного продукту й (або) інноваційної продукції [5].

Розглядається поняття інвестиційно-інноваційного проекту – як сукупність взаємозв'язаних проектів донорно-акцепторного типу, об'єднаних єдиною стратегічною метою, що мають принципово різні завдання. Основний (стратегічний) проект виконує довготермінове завдання високої значущості для підприємства (виживання у несприятливих умовах, перехід на якісно новий рівень діяльності), допоміжні проекти вирішують тактичні й оперативні завдання фінансово-виробничого забезпечення [2].

Середовище інвестиційно-інноваційного проекту від моменту його виникнення до припинення неоднорідне і динамічне, що визначає необхідний рівень системності (повної та несуперечливої) при заданій складності у його дослідженні. Ефективність проекту не рівнозначна ефективності об'єкта, який у цьому проекті створюється і виготовляє продукцію. Для першого характерні наявність чіткої мети, що добре ідентифікується, й обмеженість термінів реалізації, для другого – визначають функції.

Учасники інвестиційно-інноваційного проекту також можуть бути представлені у вигляді великих, складних, багатоцільових, багатофункціональних, нелінійних, імовірнісних, динамічних, самоудосконалюваних керованих інформаційних систем. Більшості з них притаманна менша визначеність у процесах акумуляції інвестиційних ресурсів, значна ймовірність нерозуміння найближчих і довготермінових завдань, зміна з часом своїх цілей. Зоною ризику є також труднощі, пов'язані з вибором організаційної структури і розподілом керівних посад, відсутність справжньої стратегічної автономії, порівняно підвищена ротація кадрів та керівництва в структурі управління ІП. Усі витрати, що пов'язані зі створенням будівельної продукції і передбачені в кошторисах (кошторисних розрахунках) відповідають обсягам інвестицій (капітальним інвестиціям), що їх скеровують на капітальне будівництво.

Перехід на ринкові відносини змусив враховувати нові види витрат у будівництві при розробленні кошторисної документації: плата за землю; витрати на узгодження технічних умов; нові види податків і зборів; страхування; відсотки за кредити; витрати за реалізацію векселів та інших цінних паперів; витрати на розроблення й експертизу конкурсної документації, а також організацію і проведення конкурсів (торгів); витрати замовників на професійне управління інвестиційно-інвестиційними проектами; оплата нових послуг національного і регіональних центрів ціноутворення, а також інших організацій, що здійснюють розроблення та експертизу кошторисної документації. Разом із тим, значна частина згаданих витрат, характерних для ринкових відносин у будівництві, має сприяти підвищенню ефективності розроблення і реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, а також оптимізації розрахунків кошторисної вартості будівництва об'єктів.

Інвестиційні витрати охоплюють:

1. Витрати на розроблення передпроектної документації у вигляді обґрунтування інвестицій, бізнес-планів, інвестиційних пропозицій та інших документів;

2. Витрати на розроблення проектно-кошторисної документації. У загальному випадку для найбільших об'єктів охоплюють витрати на інвестиційно-інноваційний проект, конкурсну і робочу документацію;

3. Витрати на виконання зобов'язань із реалізації інвестиційно-інноваційних проектів їхніми підрядниками і замовниками;

4. Витрати на будівництво, що охоплюють вартість підрядних робіт, придбання і монтаж устаткування та інші витрати (компенсації) замовника.

Розмір перерахованих витрат диференціюється за підприємствами, будівлями та спорудами та регламентується національними нормативними документами [3].

Рівень ціноутворення в будівництві має значний вплив на економічний стан інших галузей національної економіки. Наскільки ціни визначають обсяги капітальних інвестицій на розвиток реального сектора економіки України, настільки від якості їх формування і застосування залежать, зрештою, обсяги бюджетних та позабюджетних інвестицій на будівництво, реконструкцію й технічне переозброєння підприємств, будівель, споруд. Цінова політика в будівництві істотно впливає на ефективність обґрунтування, залучення і використання інвестицій. Досконала державна цінова політика в будівництві базована на двох принципах: а) об'єктивно необхідні витрати на конкретне будівництво; б) конкретні правила розрахунку та оптимізації цін із урахуванням попиту і пропозиції на ринку будівельної продукції.

У будівництві значення методів ціноутворення у формуванні чистого прибутку на відміну від інших галузей економіки відрізняється тим, що готова будівельна продукція розрахована на конкретного споживача.

Вартість інвестиційно-інноваційного проекту, зокрема у будівництві, розраховують на користь інвесторів, замовників та підрядників на чотирьох стадіях управління з різним ступенем точності й достовірності залежно від достовірності початкових даних і правильності використання нормативної бази:

1. На передпроектній стадії ухвалюють рішення про інвестування проектів залежно від його ефективності, а вартість будівництва розраховують в обґрунтуванні інвестицій (за необхідності пошуку інвесторів – бізнес-плану та інвестиційної пропозиції);

2. На стадії розроблення проекту визначають договірну ціну й укладають контракти з підрядниками, а вартість будівництва розраховують у проектно-кошторисній документації і використовують для формування конкурсної (тендерної) документації замовників та конкурсних пропозицій підрядників (оферти) з метою подальшого розрахунку ефективності й інших техніко-економічних показників. При цьому використовують детальніші початкові дані та нормативну базу порівняно з першою стадією;

3. На стадії реалізації проекту здійснюють розрахунок фактичної вартості та собівартості будівництва, порівняння фактичних показників із розрахунковими з метою оцінки фактичної економічної ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. При цьому використовують детальні початкові дані, кошторисну і виробничу нормативну базу;

4. На завершальній стадії аналізують співвідношення фактичної вартості будівництва за проектом із передбаченою договором підяду з метою проведення остаточних розрахунків по контактах, а також розрахунку фактичної економічної ефективності і інших показників інвестиційно-інноваційного проекту.

У загальному випадку можна застосовувати чотири види розрахунків вартості будівництва об'єктів із різним ступенем точності залежно від можливостей користувачів за обсягом початкових даних, а також наявності та повноти кошторисної нормативної бази:

1. Перший вид розрахунку передбачає визначення вартості проектного об'єкта, коли його основні параметри повністю співпадають із об'єктом-представником. Наприклад, типове житлове будівництво, в якому відмінності між об'єктами полягають у нульовому циклі та внутрішніх оздоблювальних, санітарно-технічних і електромонтажних роботах.

2. Другий вид розрахунку передбачає визначення вартості проектного об'єкта за невідповідності його за величиною та потужністю з типовими проектами.

3. Третій вид розрахунку дає змогу визначити вартість проекту за невідповідності видів робіт, передбачених локальними кошторисними розрахунками з індивідуальними проектами.

4. У четвертому виді розрахунку передбачений режим формування локальних кошторисних розрахунків із уточненням конструктивних рішень, технологій, механізмів, матеріалів, виробів та устаткування зі застосуванням сучасних кошторисних норм і розцінок. Цей вид розрахунку найефективніший, оскільки дає змогу визначити прогнозну вартість будівництва об'єктів. Проте, для його застосування необхідне створення відповідних методик, прикладних комп'ютерних програм, кошторисної нормативної бази, зокрема, згаданих раніше преїскурантів натуральних і вартісних показників за типовими та індивідуальними проектами в регіонах будівництва.

Моделі життєвого циклу ІІП можуть бути представлені поетапно у часовому, технологічному і ринковому середовищах. Життєвий цикл реального інвестиційно-інноваційного проекту охоплює наступні основні етапи:

а) передпроектний (вивчення прогнозів і напрямів розвитку країни, регіону, міста; обґрунтування і планування вкладення засобів, вибір об'єкта інвестування, ухвалення рішення про початок проектування, інвестування);

б) проектно-дослідницьких робіт (узгодження, експертиза і затвердження ТЕО, розрахунок ефективності, розроблення, узгодження й затвердження робочої документації, аналіз ризику, експертиза, ухвалення рішення про продовження інвестування, відведення землі під будівництво, отримання дозволу на будівництво, розроблення бізнес-плану);

в) реалізація (проведення торгів і укладання контрактів; зведення-будівництво, пусконаладжувальні роботи та освоєння виробничих потужностей, фінансування і кредитування робіт та постачання, повне освоєння засобів, введення об'єктів ІІП в експлуатацію);

г) експлуатація (функціонування, розвиток, модернізація-ремонт, ліквідація) – відшкодування засобів.

Із погляду життєздатності ІІП, найважливіша його стадія – обґрунтування вкладення капіталу (оцінка життєздатності проекту, вибір і попереднє узгодження місця розташування об'єкта, екологічна експертиза). Відбір інвесторами на початковому етапі неефективних ІІП дає змогу заощадити до 30% власних засобів. При найменшому відхиленні від прогнозу, що буває порівняно часто (затримка платежів, сезонне коливання цін, корегування технічної документації і тому подібне), нестійка рівновага інтересів великої кількості учасників порушується і призводить до панічного вилучення своєї частки в проекті у тій або іншій формі.

Життєвий цикл ІІП закінчується у момент повного відшкодування раніше вкладених коштів, отримання заданого розміру чистого прибутку або зміни його функції, призначення (виникнення нового ІІП) або коли подальша експлуатація ІІП призводить до ризику щодо безпеки життя і здоров'я людей, не відповідає державним інтересам. Відповідно цього моменту ухвалюють рішення про реконструкцію, ремонт або ліквідацію ІІП (рис. 1).

Основними особливостями будівельної частини ІІП є: велика тривалість виробничого циклу і значні одноразові та поточні витрати (зокрема транспортні витрати: на попередню інфраструктуру підготовку території будівництва) на одиницю готової продукції, територіального розташування об'єктів, що приводить до специфічних форм розрахунків, нерухомість (тобто земля є місцем просторового розміщення будівництва і його складовою частиною), багатоелементність та різноманітність інженерного оснащення будівель і споруд, необхідність ефективного розпорядження виділеною земельною ділянкою (зокрема підземним простором), обов'язкове врахування інтересів великої кількості учасників інвестиційного процесу (відповідних дозвільних і контролюючих органів держави, дослідницьких, проектно-конструкторських, будівельно-монтажних, пусконаладжувальних та експлуатаційних підприємств, заводів-виробників устаткування, експертних органів й організацій) за обов'язкового врахування думки відповідних громадських організацій і є особливістю розрахунку ефективності інвестиційно-інноваційних проектів.

В умовах ринкових відносин обсяги будівельної продукції оцінюють замовник та підрядник на рівноправній основі в процесі укладення договору підряду на капітальне будівництво об'єкта. Для цього виконують техніко-економічну оцінку проекту об'єкта, що його будують, і враховують пропозиції замовника та підрядника. Кошторисна вартість будівництва – сума грошових коштів, необхідних для його здійснення відповідно до проектних матеріалів, – не тільки основа всього будівництва, а й узгодження взаємин

замовника і підрядника, обґрунтування інвестицій та інновації, оцінка рівня продуктивності праці й виявлення резервів зниження собівартості будівельно-монтажних робіт. Так контролюють обґрунтованість кошторисних нормативів із врахуванням особливостей будівництва об'єкта певного типу.

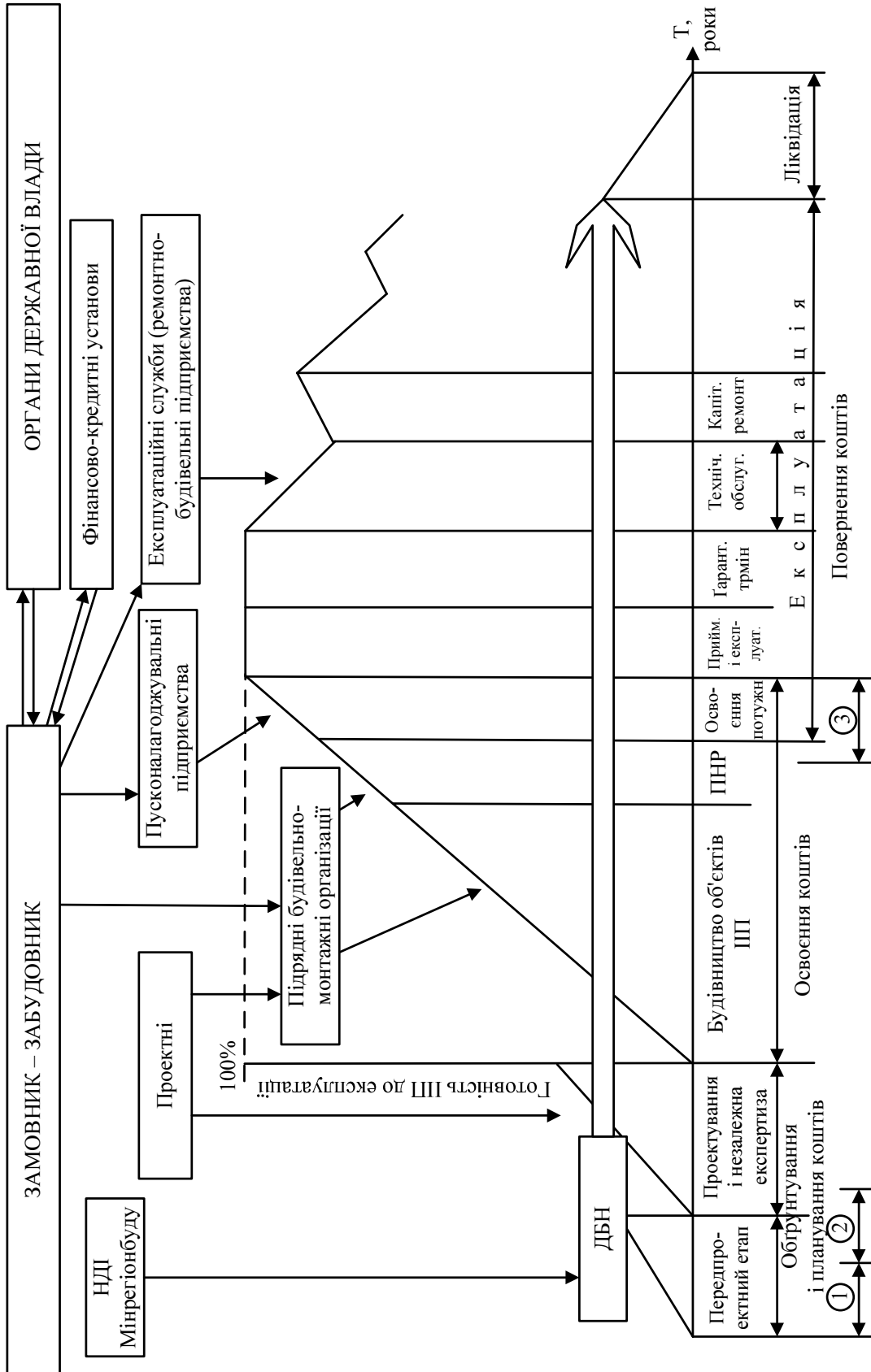

Рис. 1. Схема повного життєвого циклу ІІІ*

Позначення: 1 – стратегічний маркетинг; 2 – НДДКР; 3 – організаційно-технологічна підготовка нового виробництва товарів, послуг.

* Джерело: власна розробка автора

Ціна будівельної продукції в розвинених світових ринках охоплює собівартість продукції, прибуток та інші витрати. Особливостями ціноутворення будівельної продукції є:

а) індивідуальність цін на будівництво, реконструкцію, розширення і технічне переозброєння підприємств, будівель та споруд. Це визначається тим, що будівельна продукція територіально закріплена, враховує різні природнокліматичні, містобудівні та інші особливості умов будівництва об'єктів;

Таблиця 1

Основні підходи до встановлення ціни на будівельну продукцію

Мінімальний рівень ціни	Оптимально можливий рівень ціни, що враховує реальні:			Максимальний рівень ціни
Отримання прибутку за цьому підходо неможливе	Собівартість будівельної продукції (БМР)	Ціну конкурентів	Якість будівельної продукції	Формування попиту за цьому підходо неможливе

Джерело: [7, с. 85]

б) високий рівень матеріаломісткості, що визначає необхідність ефективного моніторингу поточних цін на матеріальні ресурси й оптимізації вибору їх постачальників;

в) значна тривалість життєвого циклу, що ускладнює систему ціноутворення в будівництві, а також нагальна необхідність оптимізації ціни залежно від ефекту і термінів реалізації проекту;

г) використання при будівництві різних типів об'єктів різноманітних технологій будівництва і широкої номенклатури матеріально-технічних ресурсів, які впливають на значні масштаби нормативної бази ціноутворення, що не має аналогів у жодній галузі матеріального виробництва;

д) постійна дія атмосферно-кліматичних чинників в умовах виконання будівельно-монтажних робіт на відкритому повітрі на різних будівельних майданчиках;

Порядок розрахунку кошторисної вартості будівництва регламентується Правилами визначення вартості будівництва ДБН Д.1.1-1-2000 із змінами, затвердженими наказом Держбуду України № 85 від 17.06.2003 р. [3].

Найважливішим чинником перебудови інвестиційно-будівельної діяльності в Україні є переорієнтація її головних цілей і показників економічної ефективності.

Головну увагу необхідно приділити економії не матеріальних ресурсів затверджених норм і проектів, а грошових коштів за допомогою розроблення і реалізації економічніших ІІП з меншими питомими витратами обсягів на одиницю потужності (послуг), менш трудомістких і енергоємних в експлуатації, менш ризикових в реалізації, з максимально можливим використанням високих інноваційних технологій, ефективних місцевих будівельних матеріалів, конструкцій та виробів.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, основними вимогами до вітчизняної методології та інформаційної технології оптимізації розрахунків вартості будівництва з урахуванням передового зарубіжного досвіду є:

1. Визначення оптимальної кошторисної вартості будівництва в кошторисах інвесторів (або кошторисних розрахунках) і конкурсної документації замовника з урахуванням найраціональнішої тривалості та ефективності реалізації інвестиційно-інноваційних проектів і програм;

2. Підвищення достовірності, насамперед, прогнозової оцінки вартості будівництва у передінвестиційній і передпроектній документації, а також на ранніх стадіях проектування;

3. Спадкоємність кошторисних розрахунків на різних стадіях розроблення і реалізації інвестиційно-інноваційних проектів та програм із тим, щоб відмінності між кошторисними розрахунками, здійснюваними в різних видах кошторисної документації, а також документація щодо взаєморозрахунків за виконані роботи і послуги не перевищували обґрунтованих меж;

4. Постійне вдосконалення елементної кошторисної нормативної бази, що враховує різноманітні технології будівництва, регіональні особливості, нові будівельні машини і механізми, засоби малої механізації, матеріали, конструкції та устаткування;

5. Створення принципово нової укрупненої кошторисної нормативної бази, що ґрунтована, насамперед, на натуральних показниках фізичних обсягів робіт, трудомісткості, машино- і матеріаломісткості на одиницю потужності будівельної продукції за об'єктами-представниками та регіонами, яка має бути основою для розроблення відповідних питомих вартісних показників;

6. Створення ефективніших інформаційних технологій, які забезпечують не лише опрацювання інформації для конкретного користувача, в корпоративному масштабі, а й і інформаційну сумісність усіх учасників інвестиційного процесу, що забезпечує обмін інформації у не тільки локальних, а й регіональних обчислювальних мережах.

Бібліографічний список

1. Бузырев В.В. Основы ценообразования и сметного нормирования в строительстве [Текст] : уч. пособ. / В.В.Бузырев, Л.П. Суворова, Н.М. Амосова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 256 с.

2. Гладышевский А.И. Прогнозирование воспроизводственных процессов в экономике (инвестиционный аспект) [Текст] / А.И. Гладышевский. – М. : МАКС пресс, 2004. – 392 с.
3. Державні будівельні норми ДБН Д.1.1.-1-2000 [Електронний ресурс] : затверджені наказом Держбуду України від 27.08.2000 р. № 174 і введені в дію з 01.10.2000 р. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN2206.html.
4. Казанский Ю.Н. Строительство в США и России [Текст] / Ю.Н. Казанский, А.М. Немчин, С.П. Никешин. – СПб. : ДваТри, 1995. – 437 с.
5. Про інвестиційну діяльність. – Закон України від 18.09.91 № 1560-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Резниченко В.С. Системные подходы к определению цен и управление стоимостью в строительстве [Текст] : справоч. пособ. с методиками и примерами расчетов; 2-е изд., доп. и перераб. / В.С. Резниченко, Н.Н. Ленинцев. – М. : 2005. – 516 с.
7. Экономика строительства [Текст] : учеб. пособ. для ВУЗов / В.В. Бузырев и др.; под ред. В.В. Бузырева. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 336 с.
8. Экономика строительства [Текст] : учебник / под общ. ред. И.С. Степанова. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : Юрайт-Издат, 2007. – 620 с.

Анотація

На основі дослідження існуючих методів ціноутворення в будівництві доведено, що вони недостатньо ефективні для здійснення прогнозних кошторисних розрахунків, тому в світовій практиці дедалі більшого розвитку набуває метод формування банку даних про натуральні та вартісні показники будівництва об'єктів. Враховуючи сучасні умови господарювання, в будівництві доцільно застосовувати ресурсно-ранжувальний метод ціноутворення, який має такі переваги: дає змогу скоротити час і обсяги розрахунків шляхом вилучення з розгляду низки дрібних позицій, що практично не впливають на вартість будівництва об'єкту; дає можливість оперувати незначною кількістю позицій-представників; враховує динаміку та коливання цін на виконання робіт, устаткування і матеріали; забезпечує прозорість та ефективність кошторисних розрахунків на будівництво; дає змогу погоджувати інтереси замовника.

Ключові слова: ціноутворення, інвестиційно-інноваційна діяльність, життєвий цикл інноваційного процесу, ціни на будівельну продукцію, кошторисна вартість будівництва.

Аннотация

На основе исследования существующих методов ценообразования в строительстве доказано, что они недостаточно эффективны для осуществления прогнозных сметных расчетов, потому в мировой практике все большего развития приобретает метод формирования банка данных о натуральных и стоимостных показателях строительства объектов. Учитывая современные условия ведения хозяйства, в строительстве целесообразно применять ресурсно-ранжировочный метод ценообразования, который имеет такие преимущества: дает возможность сократить время и объемы расчетов путем исключения из рассмотрения ряда мелких позиций, которые практически не влияют на стоимость строительства объекта; дает возможность оперировать незначительным количеством позиций-представителей; учитывает динамику и колебание цен на выполнение работ, оборудования и материалы; обеспечивает прозрачность и эффективность сметных расчетов на строительство; дает возможность согласовывать интересы заказчика.

Ключевые слова: ценообразование, инвестиционно-инновационная деятельность, жизненный цикл инновационного процесса, цены на строительную продукцию, сметная стоимость строительства.

Annotation

On the basis of research of existent methods of pricing it is well-proven in building, that they are effective not enough for realization of prognosis estimate calculations, that is why in world practice of all greater development the method of forming of bank of data acquires about the natural and cost indexes of building of objects. Taking into account the modern terms of manage, in building it is expedient to apply the resource range method of pricing, that has such advantages, : gives an opportunity to shorten time and volumes of calculations by an exception from consideration of row of shallow positions that practically does not influence on the cost of building of object; gives an opportunity to operate the negligible quantity of positions-representatives; takes into account a dynamics and price-wave on implementation of works, equipment and materials; provides transparency and efficiency of estimate calculations on building; gives an opportunity to co-ordinate interests of customer.

Key words: pricing, investment-innovative activity, life cycle of innovative process, price on building products, estimate cost of building.